

Sharon L. Wolchik: Czechoslovakia in Transition: Politics, Economics and Society

London, Pinter Publishers 1991, 390 s.

V stále rostoucím množství publikací o zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě převládají knihy o Polsku, Maďarsku, případně o bývalém Sovětském svazu. Tím více je třeba uvítat, že v britském nakladatelství Pinter vyšla na sklonku roku 1991 kniha Sharon L. Wolchikové o Československu v období transformace. Autorka, která je ředitelkou Ústavu ruských a východoevropských studií na univerzitě George Washingtona v Marylandu ve Spojených státech, byla u nás již dříve známá jako odbornice zabývající se postavením žen ve společnostech sovětského typu. V posledních letech se její zájem stále více přesunoval k politologickému výzkumu a autorka se stala respektovaným analytikem politického vývoje moderního Československa a napsala o této zemi řadu zajímavých prací, včetně příspěvku "Československo ve dvacátém století" pro *The Columbia History of East Central Europe in the Twentieth Century*, kterou vydávají Joseph Held a Stephen Fischer-Galati.

Kniha, kterou recenzujeme, nepatří ani do kategorie rychle napsaných zpráv o přeměnách středoevropských společností, které vznikají na základě několika návštěv a rozhovorů, ani do kategorie teoretických prací, které usilují o interpretaci dramatických změn společností tzv. reálného socialismu. Autorka je především empiricky orientovaná a jde jí o to podat ucelený a pokud možno úplný rozbor a popis změn, které předcházely "sametové revoluci" v Československu v roce 1989, které tvořily obsah vlastních revolučních změn po roce 1989 až do začátku roku 1991. Jde jí také o to odhadnout pravděpodobný vývoj československé společnosti v blízké budoucnosti. Na knize je důležité a sympatické, že spojuje minulost s přítomností. Zabývá se totiž meziválečným Československem a tím, jak komunistický režim v období 1948 - 1989

usiloval o přerušení kontinuity s první republikou, jednak tím, do jaké míry může obnovující se demokracie v soudobém Československu navazovat na tradice v období 1918 - 1938.

Sharon Wolchiková je si plně vědomá také toho, že analytické a teoretické nástroje a přístupy, které používali politologové při analýze Československa v posledních desetiletích, se stávají v důsledku rychlých změn, kterými země prochází, zastaralé. Soustřeďuje se proto na roztřídění a shrnutí bohatého empirického materiálu, který byl o Československu shromážděn.

Kniha je rozdělena do šesti kapitol, z nichž první podává na poměrně malé ploše velmi výstižně historii a problémy první republiky, druhá podává zejména zahraničním čtenářům užitečný přehled o politické struktuře a politických institucích Československa, třetí se soustřeďuje na sociální strukturu a sociální změnu, čtvrtá pak na hospodářství země, pátá na jednotlivé části politiky - jako např. zahraniční, výchovnou a vzdělávací. Kniha je pak zakončena kapitolou, která formuluje obecné závěry. Je to struktura jasná a čtenář, zejména zahraniční, získá čtením knihy ucelený přehled vývoje před rokem 1989 a krátkého období jedna a půl roku po listopadu 1989. Postrádám v této skladbě knihy kapitolu o kultuře a její roli v přerodu Československa. Zdá se mi, že události několika posledních let nelze dobře interpretovat bez přihlédnutí k změnám, které probíhaly v kulturní oblasti. V knize jsou četné odkazy na tuto složku proměn Československa, avšak postrádám v ní ucelenou kapitolu, která by o tomto tématu byla zpracována na tak dobré úrovni, jakou má např. kapitola o sociální struktuře.

Wolchiková velmi výstižně zpracovala dějiny první republiky, druhé světové války a prvních tří let po roce 1945. Značnou pozornost věnovala rozboru odlišného vývoje v českých zemích a na Slovensku a obecně věnovala více pozornosti, než je to obvyklé rozborům etnických otázek. V podstatě soudí, že česká a slovenská společnost jsou po-

měrně odlišné a když k tomu připočteme problémy česko-německých vztahů v 1. republice, musíme podle ní dojít k závěru, že etnické problémy, otázky minorit a další věci s tím spojené, hrály v krátkých dějinách předválečného Československa rozhodující roli. Klade na ně rozhodně větší důraz než většina československých historiků. Současně autorka nenechává čtenáře na pochybách o tom, že Československo v době mezi válkami bylo prakticky jediným skutečně demokratickým státem ve střední Evropě. Při čtení její knihy jsem přemýšlel o tom, jestli se nedopustila ve svém výkladu nějaké chyby, nesprávného výkladu, neporozumění souvislosti. Myslím, že celý historický výklad, který obsahuje také období mezi roky 1948 až 1989, ničím takovým netrpí. Soustavné studium historie moderního Československa, sledování literatury a publikací našich autorů se projeví tím, že autorka vystihla hlavní rysy historického pohybu i konkrétních sil, které v něm hrály rozhodující roli. Myslím, že pro zahraniční čtenáře, ale rovněž i pro české a slovenské čtenáře, je to publikace přinášející bohaté informace, které jsou - až na několik drobností - správně interpretovány. Zároveň jako pozorovatel "zvenku" postřehla některé jevy, kterých si příliš nevšímáme, nebo které jsme si vždy neuvědomovali. Jako příklad bych uvedl její důraz na dlouhodobou a postupnou přípravu listopadové krize nebo poukaz na jistou izolaci Charty 77 a na potíže komunikace mezi disidenty a českou společností. Tezi o postupném zrání krize opírá o zajímavou a empiricky orientovanou analýzu vývoje disidentských skupin, pozoruje jejich růst, zejména pak růst počtu mladých lidí v disidentském hnutí. Na rozboru struktury vedoucích činitelů komunistické strany a na rozboru změn této struktury ukazuje, jak také strana hledala účinné zbraně proti rostoucí krizi. Tato část její knihy ukazuje, jak může v podstatě jednoduchá empirická analýza prováděná sociologicky orientovaným člověkem, odhalit skryté procesy ve společnosti. Wolchiková totiž velmi názorně poukázala na pokus strany vnitřně se omlazovat a modernizovat ve sna-

ze udržet svou moc. Podobných postřehů je v knize více.

K přednostem knihy patří rovněž autorčin přehled o československé sociologické, demografické a zčásti i historické literatuře. Je třeba zdůraznit, že autorka čte české texty. Přehled literatury je i pro československého čtenáře poučný a najde tam řadu citací, které ho překvapí. Myslím, že bibliografie představuje důležitou část knihy. Její rozsah je neobvyklý, je to 59 stránek hustě tištěného textu. Patří k nejrozsáhlejšími bibliografiím v knihách tohoto zaměření. Soudím, že autorce šlo o to, aby zvláště zahraniční čtenáři měli k dispozici co nejúplnější přehled studií k vývoji Československa po druhé světové válce a zejména po roce 1989. Žádná vážná věc jí neunikla.

K jistým slabinám knihy patří překrývání některých úvah z první kapitoly o historii s podrobným zpracováním v dílčích kapitolách věnovaných ekonomii, politice atd. Rovněž závěry jednotlivých kapitol působí schematicky a nejsou pokusem o skutečnou syntézu bohatého empirického materiálu, který je v kapitolách popsán a rozebrán. Stejně působí i celkové závěry z celé knihy. Čtenáře, který žije v Československu, samozřejmě potěší optimistický závěr, který vyjadřuje mínění, že Československo má poměrně příznivé šance k vytvoření tržního hospodářství a fungující politické demokracie. Snad by bylo ještě vhodné, kdybychom se dozvěděli více o problémech, které souvisí se vzájemným vztahem formování politických institucí, hospodářských institucí i mechanismů, a o vytváření občanské společnosti. Tyto vzájemné vztahy mezi politickými, hospodářskými a kulturními aspekty probíhající transformace patří pravděpodobně mezi nejsvízelnější a nejriskantnější aspekty soudobých proměn české a slovenské společnosti. Sharon Wolchiková přispěla velmi výrazně k porozumění těmto jednotlivým procesům a nepochybně přemýšlí intenzivně i o tom, jak na sebe působí. Snad to bude obsahem některé z jejích dalších knih.

Jiří Musil